

Tekst in kontekst: *De Ecclesia* – fatalno besedilo M. Jana Husa in njegovo zgodovinsko »sobesedilo«

Piše se leta Gospodovega 1415. Na Bodensko jezero zlagoma, z blagim vetrom z gora, prihaja poletje. Od konca maja do srede septembra je tam zelo prijetno, toda nek možak v ječi v Konstanci te lepote ne čuti. Prvega julija v okovih namreč piše spodnje vrstice, svoje poslednje:

Jaz, Jan Hus v upanju duhovnik Jezusa Kristusa. Iz strahu, da ne bi užalil Boga in krivo prisegal, ne morem preklicati členov, ki me jih obtožujejo krive priče, kajti nisem jih pridigal, ne trdil in ne branil. Kar se tiče odlomkov, ki so bili po vsej pravici izbrani iz mojih spisov, se jim odrekam, v kolikor imajo napačen pomen, ne morem pa preklicati vseh členov, kajti to bi bilo žalitev Boga ali doktorjev svete teologije. In če bi bilo mogoče, da bi bil moj glas slišan po vsem svetu, bi tako zagotovo, kot bosta na sodni dan prišla na svetlo vsaka moja laž in vsak moj greh, hotel pred vsem svetom preklicati vse, kar sem kdaj napačnega ali zmotnega mislil in govoril. Tako pravim in pišem s svojo lastno voljo, brez prisile. Pisano z lastno roko ... (Mareš 1901, 266.)¹

Ta izjava je bila tudi zadnji tekst, kar jih je češki duhovnik, univerzitetni profesor, teolog in pridigar M. Jan Hus (1369–6. julij 1415)² napisal kot uradne odzive na zahteve koncila v Konstanci (5. november 1414–22. april 1418), znamenitega shoda, ki je menil »popraviti cerkev od peta do

1 Prim. Hlaváček 1981, 190.

2 V matriki Karlove univeze je zapisano: *Ioannes Michaelis de Hussynecz*.

»Koncilska hiša« ob pristanišču v Konstanci na razglednici (okoli leta 1900). Na tem mestu je bila za papeža izvoljen Martin V. Tako je bila odpravljena zahodna shizma, sam cerkveni zbor pa je potekal v katedrali.

temena«. Konstanški cerkveni zbor je bil pomemben, v marsičem celo prelomen dogodek. Koncilu je politično »predsedoval« rimski cesar Sigismund Luksemburški. Slednje je nakazovalo vzpon primata posvetne, cesarjeve politične moči napram papeški in konciliarizmu, ki se krepil proti koncu 15. stoletja, temeljni namen pa je bil odpraviti glavno zadrego, ki je tedaj trla okcitansko cerkev – veliko shizmo. Predstava na »malem odru« naj bi bil za koncil tudi proces proti neposlušnemu češkemu kleriku Husu,³ ki pa je imela, kot se je pokazalo v letih po koncilu – že od začetka husitskih vojn po prvi praški defenestraciji 1419. do 1434 –, za evropsko politično, religijsko in kulturno zgodovino znatno prelomnejše posledice kot večletni zapleti zastran sestopov treh (proti)papežev s stolice sv. Petra.

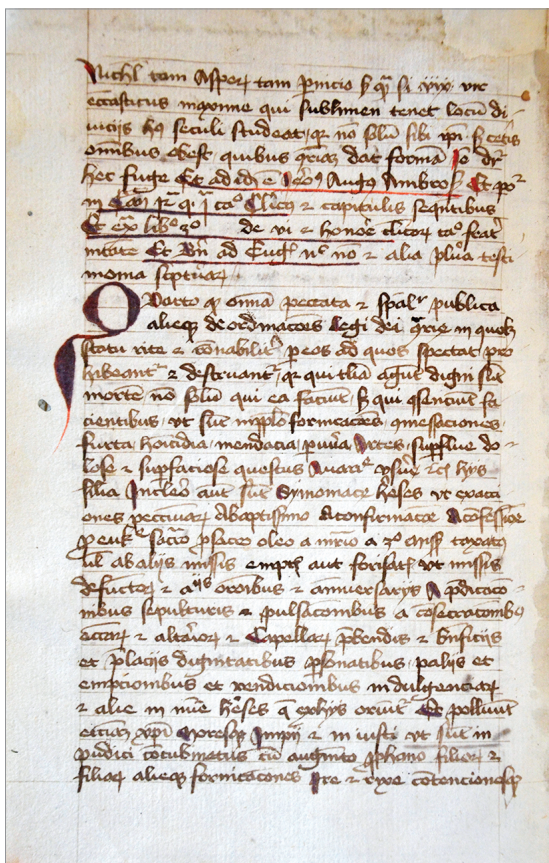
– Tudi za slovensko slovstveno in kulturno zgodovino. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani namreč pod signaturo Ms 141 hrani rokopisno knjigo (papir, 21,6 x 15 cm), ki je bila nekaj del knjižnega fonda cisterce v Stični, je vsaj deloma napisana v mlajši češki bastardi in je avtorja posameznih besedil v njej mogoče prvič v slovenski literarni zgodovini identificirati vsaj z imenom. *Martinus, praedicator in Sittich*, je namreč v dvajsetih letih 15. stoletja ustvaril pomembni vsebini omenjenega kodeksa: *Tractatus de husitis* (1424: 1a-84b) ter starejši del slovenskega *Stiškega rokopisa* (1428: 245b-247b), ki vsebuje brez dvoma staročeske jezikovne interference (npr. vokativ, ki ga slovenski jezik tedaj že več stoletij ni poznal zaradi sovpada z imenovalnikom) in je paleografsko nespregledljivo povezan s piscem traktata o husitih (ista roka).⁴

Reminiscence na turbulentno obdobje v prvi polovici 15. stoletja, ko se v »trdnjavi Evrope«, Češkem kraljestvu, čigar kralj je bil tudi izstopajoči med volilnimi knezi Reicha,⁵ prvič izoblikuje »uradni« prostor za verovanje, drugačno od kreda rimske cerkve, in za sobivanje ljudi z različnimi pogledi na vprašanja nadčasnega, je najti tudi v kodeksu Ms 78. Knjiga (papir, 29,5 x 20

3 O celotnem procesu proti Husu s pravnozgodovinskega stališča glej Fudge 2013.

4 Omenjeni traktat o husitih je, kolikor je bilo mogoče ugotoviti iz zelo obsežne bibliografije o husitskem vprašanju, eden redkih obsežnejših primarnih arhivskih virov, ki doslej ni bil niti parcialno znanstveno obdelan (z izjemo slovenskega spomenika v kodeksu), kaj šele celovito znanstvenokritično izdan.

5 Schedel 1493, CLXXXIIIv-CLXXXIIIr. Na odprti strani je prikazana politična struktura Reicha, češki kralj (*Rex Bohemie*) pa kot poglavitni volilnik stoji desno od prestola. Ta struktura Svetega rimskega cesarstva je stopila v veljavo z zlato bulo cesarja Karla IV. 1356. in je v marsičem usmerila tok kolesa zgodovine, npr. tudi v dokončni zaplet »češkega vozla« od leta 1526, ko so bili Habsburžani izvoljeni na češki prestol, do predvečera tridesetletne vojne; krono sv. Václava je nameč naredila za odskočno desko h kroni Reicha; glej Grdina 2020, 18–23.

Tractatus de busitis,
NUK, Ms 141, ff.

cm) izhaja iz škofijske knjižnice v Gornjem Gradu in je napisana v gotski minuskuli ter kurzivi. Toda poleg del Bernarda iz Clairvauxa (Quomodo quisque cognoscat se ipsum et Deum, 30a-46b), Evzebija (Epistola de morte gloriosissimi Jeronimi doctoris eximii, 49a-73b), Avguština (Epistola de magnificentia eximii doctoris Jeronimi, 73a-87b) in Cirila Jeruzalemskega (Epistola de miraculis beati Jeronimi, 78b-104b) prinaša tudi zapiske o Karlovi univerzi v Pragi, M. Janu Husu, husitih ter o koncilu v Konstanci (124a-126b).

V obdobju nastajanja slovenske renesančne književnosti z reformiranim verskim »vodilnim tonom« – 1550–1599 – pa je bil prav Trubar tisti, ki je na Husa opozoril po teološki strani, in sicer kot na predhodnika luteranske reformacije. V robni opombi predgovora k *Articulom* (1562), o katerem je misliti, da je morda prvi slovensko pisani historiografski narativ, in v katerem Trubar pripoveduje kratko zgodovino reformirane cerkve, namreč zapiše:

Mnogeteru stu leit so vučeni inu sveti ludi koker s. Bernardus, *Ioannes Uss* [poudaril J. V.], Ieronimus, Savonorola, Petrarha čez papeže, šcofe, farye inu menihe tožili inu pissali. (Trubar [1562] 2005, 42.)

Glede na dejstvo, da konec petdesetih let v Nürnbergu izide skoraj dva tisoč strani obsežna dvozvezkovna izdaja spisov *Joannis Hus, et Hieronymi Pragensis Confessorum Christi Historia Et Monumenta* 1–2 (Norimbergae 1558), ki so Husovo delo ali so bili njemu tedaj le pripisani, se zastavlja veljavno vprašanje, ali je Trubar to izdajo poznal.

Naglavna sovražnika – tekst in njegovo branje: Hus pred koncilom v Konstanci, »kronske priče« proti njemu, artikli in Husovi traktati

Koncil v Konstanci ni bil le pomemben politični in verski, temveč tudi veličasten družabni/družbeni dogodek, ki je v eni urbani komuni za časa trajanja pritegnil na isto mesto vse stanove, številne poklice ter pod isto streho učeno in ljudsko kulturo. Na njem so se poleg (proti)papeža Janeza XXIII. sukali nič manj kot

3 patriarhi, 23 kardinalov, 106 škofov, 33 naslovnih škofov iz redov, 103 opatje, 18 avditorjev svete palače, vsi doktorji, 18 papeških komornikov, 344 doktorjev teologije, cerkvenega in civilnega prava, magistri itd. [...] Nadalje: 27 papeških penitenciarjev, 24 pisarjev odpustkov, 142 pisarjev bul, 73 papeških in kardinalskih prokuratorjev, 24 vratarjev ... Nato se je [koncila] osebno udeležilo 28 kraljev in posvetnih knezov, 78 grofov, 676 baronov, vitezov in plemičev. Nato 48 zlatarjev z njihovimi služabniki, 350 trgovcev z njihovimi služabniki, 220 čevljarjev s pomočniki, 86 krznarjev s pomočniki, 88 kovačev s pomočniki, 260 pekov s pomočniki, 75 birtov s služabniki. Tudi 72 menjalcev denarja iz Firenc in od drugod itd., 45 apotekarjev z njihovimi služabniki, 336 brivcev, 45 glasnikov, 516 piskačev, godcev, akrobatov, 718 prostitutk, javnih deklin.^[6] Prav tako 27 poslaništev kraljev, vojvod, grofov,

6 Slednje postane tudi motiv slovenske dramatike 20. stoletja, kajti Anton Novačan v drami *Herman Celjski* hčeri grofa Hermana II. Celjskega, tedaj ogrski in češki kraljici Barbari Celjski (II. dejanje, 6. prizor) v usta položi naslednje besede: »Na kostniškem koncilu so najbolj divjali kardinali. Rili so po grehu kot vepri po blatu.« (Novačan 2015.)

nato poslaništva številnih škofov in cerkva, odposlanstva različnih univerz ... (Vavřinec z Březové 1979, 11.)

Sijajni kalejdoskop družbe in cerkveni ter politični pomp poznega srednjega veka⁷ v mestu, ki je štelo morda nič več kot 8000 duš, pred bralca v likovni podobi postavlja *Kronika koncila v Konstanci* konstanškega meščana Ulricha von Richental; med drugim upodablja izobčenje in sežig M. Jana Husa⁸ in »prvo damo Evrope« Barbaro Celjsko pri maši, toda tudi podobe sicer ne prav pogosto likovno ovekovečene »zgodovine vsakdanjika«.⁹

Temeljno delo, ki odstira Husovo stvar pred koncilom v Konstanci, pa je latinsko pisana *Relacija* Petra z Mladoňovic. Prvotna verzija ni ohranjena, zato pa dva rokopisa druge verzije, in sicer iz štiridesetih let 15. stoletja oz. iz obdobja 1422–1433. Tretja verzija je nastala sredi 15. stoletja (Hlaváček *ibid.*, 9–10), že v dvajsetih letih 16. stoletja je bilo besedilo prevedeno v nemščino (Nicolaus Krompach), popisi procesa v Konstanci se začno pojavljati v literarnem obtoku v zgodnjem obdobju luteranske reformacije, in sicer npr. v Magdeburgu,¹⁰ prve biografije kot del Husovih oz. njemu pripisovanih spisov sredi 16. stoletja,¹¹ prva znanstvenokritična izdaja pa je delo »očeta češkega naroda« in najpomembnejšega češkega historiografa 19. stoletja Františka Palackega (Palacký 1869, 237–324).

M. Jan Hus je prispel pred konstanški koncil pod zaščito samega rimskega cesarja Sigismunda Luksemburškega. Ta je s posebnim garantnim pismom zagotovil *prost* in celo mostnin ter prevoznin oproščen *prihod* češkega magistra v mesto ob Bodenskem jezeru. Toda – zadrega je ponavadi v podrobnostih – nikjer v Sigismundovem dokumentu ni bilo eksplicitne omembe *prostega odhoda* izpred koncila. Hus je bil nato kmalu po prihodu v Konstanco aretiran in zaprt, koncil mu je poleg sodne preiskave odobril tri javna zaslišanja, na katerih se je moral Hus braniti proti artikulum, ki so jih iz njegovih del v maniri tedanje dobe in ne najbolj tankovestno izpisali

7 O slavnostnem prihodu cesarja Sigismunda Luksemburškega in kraljice Barbare Celjske v Konstanco ter Barbarinim bivanju tam glej Dvořáková 2019, 96–106.

8 V izvodu, ki se nahaja v Pragi (Národní knihovna České republiky, sign. XVI.A.17), 122V–124V.

9 Npr. pečenje prest in drugega pekovskega peciva, razkosavanje in prodaja mesa, ki razkriva jedilnik tiste dobe, mdr. ribe, žabe in polže, divjačino (jelenje in medvedovo meso) ter govedino.

10 Prim. npr. delo Nicolausa von Amsdorffa *Grund und Ursache aus der Chronik, warum Johannes Hus und Hieronymus von Prag verbrannt sein*, Magdeburg 1525.

11 *Joannis Hus, et Hieronymi Pragensis Confessorum Christi Historia Et Monumenta* 1–2, Norimbergae 1558. Morda je mogoče s to edicijo povezati tudi vedenje, ki ga je o Husovi doktrini, kot je misliti, imel Primož Trubar.

Ulrich Richental, Papež moli božično mašo; kraljica Barbara Celjska pri maši,
v: *Konzilschronik*, 21r.

Ulrich Richental, prodaja rib, žab in polzev,
v: *Konzilschronik*, 25r.

ter bolj ali manj arbitrarno (i)zbrali njegovi tožniki pred koncilom, in hkrati priče o domnevnem zlem početju češkega magistra. Med njimi je najti prav skromne osebe, ki bi v zgodovini komajda utegnile pustiti kakšno otipljivo sled, če se ne bi znašle med Husovimi tožniki. Tak primerek je bil npr. nemški profesor na Karlovi univerzi M. Albert Warentrapp, ki je bil predvsem poglobitni predstavnik nemškega elementa na praški univerzi in kot tak v opreki s Husovimi prizadevanji za »bohemizacijo« le-te, Hus pa mu je bil gorak, ker naj bi Warentrappa nekoč v žaru akademskega prepira pred študenti oklofotal ter ga tako neodpustljivo razžalil in ponižal.

Povsem drugačnega kova pa je bil Nemeč Mihael z Nemškega Broda (Michal z Německého Brodu; danes Havlíčkův Brod), sicer najprej javni notar, toda kasneje duša brezobzirne kampanje proti Husu in Hieronimu Praškem v Konstanci. Možak je kariero začel v civilnem poklicu, toda vabljivosti številnih beneficijev se ni mogel upreti in pri grabljenju tovrstnega cerkvenega blaga ni imel prav dosti zadržkov. Na kralja Václava IV. se je na vse pretege trudil narediti vtis kot prav posebej spreten veščak za rudarstvo (!), zato mu je češki vladar zaupal blagajno za popravilo rudnikov srebra v Jilovem pri Pragi. Toda Mihael se je na montanistiko spoznal kot krava na boben, neprimerno manj kot na premetavanje novcev – v lastno mošnjo. Kraljeve cekine je pobasal in se z njimi l. 1408, ko mu je grozilo, da pride njegova malverzacija v Jilovem na svetlo, napotil v Rim, kjer si je od (proti)papeža Janeza XXIII. za gotove denarje pridobil naziv prokuratorja v vprašanih vere (*in causis fidei*). Od tod tudi zaničljivo poimenovanje, ki ga je o njem pogosto brati v virih – *Mihael de causis* ali Mihael od vprašanj (vere). V Konstanci je imel odločilni vpliv pri utiranju Husove poti na grmado (Hlaváček *ibid.*, 428, op. 29).

On, Johann Naz in celo Husov nekdanji učitelj ter prijatelj Štěpán s Pálče so vložili tudi poglobitve napore pri pripravi materiala za obtožbo pred koncilom, in sicer tako, da so izpisali, priredili, deloma pa so si preprosto izmislili artikule iz Husovih tekstov. Teh je bilo večje število in so bili Husu predloženi na več zaslišanjih v različnih oblikah (izpovedi prič ali artikulacije izvirnega Husovega besedila),¹² toda za Husa so bili, kot se zdi, pogubni tisti artikuli, ki so jih njegovi nasprotniki izpisali iz besedila, ki zavzema v opusu češkega reformatorja posebno mesto – iz traktata *De Ecclesia* (1413).

12 Skupaj: 42 artiklov Štěpána s Pálče, 39 artiklov na tretjem zaslišanju in nato končnih 30 artiklov; seznam in tekstacija členov proti M. Janu Husu ter predlogov koncila za korekcijo, segmentiranih glede na pripravljalca in zaslišanje, v: Sedlák 1996, 311–338 (*Articuli e processu mgri. J. Hus Constantiensi*).

Peter z Mladoňovic, ki je bil Husov nekdanji študent in se je v Konstanci znašel kot tajnik odposlanstva Karlove univerze,¹³ je zabeležil naslednje artikle, ki so obveljali v *De Ecclesia* za sporne, pohujšljive, napačne, uporniške ali odkrito krivoverske, vendar jih pred koncilom *niso vseh* predložili v enaki tekstni podobi, kot so bili artikulirani v Husovem traktatu. Mladoňovic, čigar *Zpráva o Mistru Janu Husovi v Kostnici* velja po ugotovitvah zgodovinske kritike za pristen primarni vir,¹⁴ celo piše, da so tožniki »izbirali zgolj tiste člene, ki so bili provokativni«, pa še teh niso izpisali tekstno korektno^{15,16}:

- 1) *Samo ena je splošna sveta cerkev, ki je občestvo izvoljenih.*¹⁷
- 2) *Podobno, kot Pavel nikoli ni bil ud Satanov, četudi je storil nekatere reči, podobne cerkvi hudobnih, tudi Peter, ki je zapadel v težko krivo prisežništvo, ni bil [ud Satanov], in sicer zaradi odpuščanja Gospodovega, da bi se lahko toliko močneje pobral od svojega padca.*
- 3) *Nobeden od delov cerkve se ne izgubi, kajti ljubezen izvoljenosti, ki cerkev veže, se ne izgubi.*
- 4) *Izvoljeni, ki ni v milosti zavoljo svoje sedanje pravičnosti, je vedno ud splošne svete cerkve.*
- 5) *Nobena čast ali izvolitev s strani ljudi ali neko zunanje odlikovanje nikogar ne naredi za uda svete cerkve katoliške.*
- 6) *Nikoli zavrženi ni ud svete matere cerkve.*¹⁸
- 7) *Juda Iškariot ni bil nikoli pravi učenec Kristusov.*
- 8) *Zbor izvoljenih, naj so v milosti zavoljo sedanje pravičnosti ali ne, je splošna sveta cerkev, in na ta način člen vere.*

13 Ta je imela v Husovem primeru »pravni interes«, kajti M. Hus je bil njen nekdanji študent in še vedno aktualni profesor, 1401–1402 dekan artistične fakultete, 1409. pa celo rektor univerze. Peter z Mladoňovic je moral po svoji službeni dolžnosti zapisovati vse, kar je zadevalo Husovo stvar pred koncilom, poleg tega pa je imel v tej funkciji dostop do zakulisnega koncilskega pogona, kamor drugi Čehi na koncilu niso vedno (ali sploh ne) mogli (Hlaváček *ibid.*, 8).

14 Hlaváček *ibid.*, 8–11. Zaradi preglednosti besedila nad črto navajanje vira pri posameznih členih tudi v nadaljevanju poglavja ni parentetično.

15 Hlaváček *ibid.*, 110–131.

16 Hlaváček *ibid.*, 130–131.

17 V Husovem izvornem besedilu drugače (Hlaváček *ibid.*, 110–111).

18 V Husovem izvorniku drugače (Hlaváček *ibid.*, 115–116).

- 9) *Peter ni bil in ni načelnik splošne svete cerkve.*
- 10) *Če poklicani namestnik Kristusov z lastnim življenjem sledi Kristusu, tedaj je njegov [pravi] namestnik. Če pa hodi po poteh, ki so Kristusu nasprotni, tedaj je služabnik Antikristov, nasprotnik Petra in gospoda Jezusa Kristusa ter namestnik Jude Iškariota.¹⁹*
- 11) *Vsi simonisti in grešno živeči duhovniki kot neverni sinovi neverno razmišljajo o sedmih cerkvenih zakramentih – o ključih, položajih, kaznih, nraveh, obredih in svetih rečeh cerkve, čaščenju relikvij in cerkveni observanci.²⁰*
- 12) *Papeška čast je zrasla iz cesarske. In: Imenovanje in ustoličenje papeža sta izšla iz cesarjeve moči.²¹*
- 13) *Nihče ne more brez razodetja o sebi ali drugem utemeljeno trditi, da je glava posebne svete cerkve.*
- 14) *Ne sme se verovati, da je katerikoli veliki rimski škof glava katerekoli posebne cerkve, z izjemo, ako ga je Bog za to predestiniral.*
- 15) *Namestniška moč papeževa prihaja v nič, v kolikor papež v nraveh in življenju ne posnema Kristusa ali Petra, kajti drugače od Boga ne more prejeti zastopniške moči; ni namreč drugega primernejšega posnemanja[, kot je posnemanje Kristusa ali Petra].²²*
- 16) *Papež ni namestnik Petrov, temveč prejema veliko darov, ker je najsvetejši.²³*
- 17) *Če ne živijo po zgledu apostolov in se ne držijo ukazov ter nasvetov Jezusa Kristusa, kardinali niso javni in pravi nasledniki apostolskega zbora.*
- 18) *Noben krivoverec ne sme biti – razen cerkvene kazni – podvržen posvetnemu sodišču in prepuščen smrtni kazni.²⁴*

19 V Husovem izvorniku drugače (Hlaváček ibid., 118–119).

20 V Husovem izvorniku drugače (Hlaváček ibid., 119).

21 Prvega stavka v Husovem izvorniku ni najti (Hlaváček ibid., 119, prim. op. 54).

22 V Husovem izvorniku drugače (Hlaváček ibid., 122).

23 V Husovem izvorniku take povedi ni, temveč je naslednja: »[Papež] ni najsvetejši zato, ker je Petrov namestnik in ker prejema veliko darov; če v ponižnosti, mirnosti, potrpežljivosti in delovnosti ter v veliki zvezi ljubezni sledi Kristusu, tedaj je svet.« (Hlaváček ibid., 123.)

24 Ta člen so si Husovi nasprotniki in pripravljavci artiklov za obtožbo v celoti izmislili (Hlaváček ibid., 123).

- 19) *Posvetni plemiči morajo duhovnike prisiliti k držanju Kristusovega zakona.*²⁵
- 20) *Cerkvena obedienca je iznajdba duhovnikov cerkve mimo izrecnega pisanja Svetega pisma.*
- 21) *Tisti, ki je izobčen s strani papeža, je, če pustimo ob strani papeško sodišče ter koncil in se taisti skliče na Kristusa, obvarovan, da ga topogledno izobčenje ne zadene.*
- 22) *Če je človek nečasten, je njegovo početje nečastno, in če je časten, je njegovo početje častno.*
- 23) *Kristusov duhovnik, ki živi po Božjem zakonu, pozna Sveto pismo in rad uči ljudi, mora pridigati, brez da bi mu pri tem smela braniti morebitna anatema. In: če papež ali katerikoli drugi predstojnik tako mislečemu duhovniku zapove, da ne sme pridigati, ga le-ta ne sme poslušati.*
- 24) *Kdorkoli je sprejel pridigarско mesto, kdorkoli je stopil med duhovščino, mora svojo nalogo tudi izpolnjevati, in to brez, da bi mu pri tem branila morebitna anatema.*²⁶
- 25) *Cerkvene kazni so protikrščanske; izmislila si jih je duhovščina, da bi se poviševala in da bi si podvrgla ljudi, če bi jih ne poslušali po njihovi volji.*²⁷
- 26) *Nad ljudmi se ne sme razglašati interdikta, kajti tudi Kristus, najvišji nadpastir, ni dal interdikta na Janeza Krstnika.*

Misliti je mogoče, da je koncilske očete Rimske cerkve v Konstanci znatno bolj kot Husov do neke mere netradicionalni odnos do posameznih temeljnih vprašanj verske doktrine razburilo prizadevanje češkega pridigarja za semantično pr(a)vomoč, in premoč, »čistega evangelija« ter njegovo topogledno dosledno vztrajanje pri interpretacijski in – posledično – delovanski harmoniji sodobne cerkve kot razvite fevdalne ustanove z zgodnjo apostolsko, pa tudi semantično in argumentacijsko drugačna uporaba avtoritet, kot je to počel koncil oziroma njegovi pravniki, npr. koncilski kantonist, sicer cerkvenopolitično prav renesančno novoveško prožni kardinal Francesco Zabarella.²⁸ Slednje morda odseva tudi mistično podstat

25 V Husovem izvorniku take povedi ni (Hlaváček ibid., 124).

26 V Husovem izvorniku drugače (Hlaváček ibid., 129).

27 V Husovem izvorniku take povedi ni (Hlaváček ibid., 129).

28 Branje navajanega vira napoteva na misel, da si je Zabarella bolj kot za dokončno teološko jasnost in tekstno determinacijo le-te, pri čemer je ves čas konstanške

širšega razmišljanja o cerkvi v osrednji Evropi oz. v Reichu. Primerljive reminiscence brez posebne genealoške navezave na angleški prostor, ki je bila očitana Husu, je namreč prebrati tudi pri Mojstru Eckhartu, pri njegovem učencu Johannesu Taulerju in v nemški mistiki vse do Luthra, je pa to v praksi pomenilo, da je Hus stopil na prste povsem pragmatičnim zasebnim interesom visokega klera (*clerus maior*).

Slednje je doma, v Pragi, storil tudi kdaj dotlej: svoje stanovske tovariše je zavaljo priležništva in nerednega življenja ostro karal kot sinodalni pridigar, in sicer tedaj z močjo položaja – Praške nadškofije.²⁹ Slednje ni bilo nič neobičajnega in je bilo posledica organizacije, ki jo je Praški diecezi in njej podrejeni Litomyšlski škofiji vtisnil škof Arnošt iz Pardubic, in sicer leta 1349 s *Statuti (Statuta provincialia de anno 1349)*; prim. Hus I 1904, 169).

Toda Hus je nežlahtno ravnanje svojih kleriških kolegov bičal tudi iz lastnega nagiba in volje, v nobenem primeru pa ni mogel računati na hvaležnost kanonikov kapitlja sv. Víta in podobnih osebic, kot je bil npr. Ludvik Kojata, o katerih pripoveduje Václav Vladivoj Tomek (1875, 237–245) v svoji *Zgodovini mesta Prage* takole:

Prav mizeren primerek pa je bil župnik pri sv. Janezu na Podskalí Ludvik Kojata ... Tudi on je imel priležnico, ki je prebivala na Vyšehradu; poleg tega si je v svoji hiši, ki jo je imel pod samostanom sv. Katarine nasproti šole sv. Apolinarija, omislil javno kurbišče, v katerem je imel včasih štiri, drugič spet šest ali osem prostitutk, h katerim je bil prost dostop. Bil je tudi strasten igralec na srečo. Na takšno zabavo je hodil v hišo Hensela Glaserja in Markete Pletlove na Staré město, od časa do časa tam zaigral celo lastna oblačila in se nato ponoči nag vračal proti hiši svoje

odisejade vztrajal Hus, prizadeval za povsem pragmatične pozemske reči: kako zlikati tak seznam artikulov, ki bi še vedno pokazal problematičnost učenja češkega duhovnika s stališča tedaj veljavnih cerkvenih kanonov, pa bi bil hkrati dovolj »blag«, da bi ga Hus lahko sprejel in izrekel tako željeni *Revoco*. Zabarella se je, kot je misliti, zavedal morebitnih »družbenih« posledic Husovega procesa pred koncilom in tudi moči češkega plemstva. Le-to je svojega pridigarja podpiralo takrat in njegove nauke v desetletju in pol po Husovi smrti skrajno odločno branilo celo na bojnem polju – »proti vsem«, kot je znameniti zgodovinski roman o »bojevnikih Božjih in njegove besede« poimenoval Alois Jirásek (slovenski prevod: Jirásek, Alois. 1959. *Proti vsem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije). Misliti je, da si je Zabarella prizadeval izogniti se bližajočemu se totalnemu konfliktu s Čehi.

29 Pomenljiva je zlasti druga Husova sinodalna pridiga, iz 1407., v kateri je najti misel, da duhovniki, ki ne živijo po zgledu Jezusa Kristusa, niso pravi kristjani, temveč antikristi (Sedlák *ibid.*, 117–122).

priležnice. V takšnem stanju ga je novomestski rihtar dvakrat podil naokoli kot kakšnega potepuha ... (Tomek 1875, 244.)

O predstavniku visoke duhovščine, kanoniku pri sv. Apolinariju Franu, pa je v istem viru prebrati za tisti čas in tudi za kasnejšo dobo – tedaj je po Evropi krepko ordinirala bolezen, ki ji je Girolamo Fracastoro (Hieronymus Fracastorius) iz Verone posvetil celo pesnitev³⁰ in ji vtisnil nesmrtno ime *morbis gallicus*, sifilis –, torej do uveljavitve dekretov Tridentinskega koncila, praktično do konca 16. stoletja, precej običajno poročilo,

quod Frana canonicus ecclesiae S. Appolinaris tenet Johannam nomine concubinam in domo sua propria ab annis tribus; ex qua unam puerum procreavit, et secundo est impraegnata (Tomek 1875, 245, op. 43).

Da so koncilski očetje Husove teološke distinkcije o neprimernosti diereze med logosom, etosom in vsakdanjim življenjem cerkve zares razumeli vsaj kot napad na dostojanstvo in položaj lastnega stanu, v kolikor se je tako mnenje o njih izrekalo v ljudski kulturi, zgovorno priča odziv cambraiskega škofa, kardinala Pierra d'Aillyja, ki je 8. junija 1415 predsedoval javnemu zaslišanju in avdienci M. Jana Husa pred koncilom. Ko je bila prebrana artikulacija na podlagi Husovega traktata *De Ecclesia* o kardinalih, ki da, če ne živijo po zgledu apostolov, kar niso nasledniki apostolskega zbora, je bilo citirano še izvorno besedilo Husovega spisa:

Če torej vstopajo drugje kot skozi prednja vrata, gospoda Jezusa Kristusa, tedaj so tatje in razbojniki, kot je rečeno v Jn 10[8]: »Kdorkoli pride drugje, je tat in razbojnik.«

Na to se je kardinal d'Ailly, ki je koncil tedaj tudi vodil, odzval: »Glej, tole, kar je v knjigi, je pa še slabše in hujše, kot je bilo zapisano v artiklu.« Za tem se je obrnil k Husu in mu oponesel:

Vi nimate nobene mere v svojih pridigah in spisih; morali bi pridige prilagoditi poslušalcem. Zakaj je bilo treba v pridigah za ljudstvo rohneti proti kardinalom, ko pa nihče od njih ni bil prisoten; vse to, kar ste povedali, bi moralo biti izrečeno tukaj, njim v obraz, ne pa pred laiki v njihovo pohujšanje. [...] Slabe stvari

30 *Hieronymi Fracastorii Syphilis sive morbus gallicus*, Basileae 1530. <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10313971-9>.

počnete, ko hočete s takšnimi pridigami zrušiti stavbo cerkve.
(Hlaváček *ibid.*, 123.)

Negodovanje kardinala d'Aillyja je nadvse pomenljivo in vredno razmisleka. Šlo je namreč za komunikacijski »opozorilni strel« Husu, da je v svoji apostolski vnemi pač zavestno pustil ob strani, da je bila pridižna eksegeza tedaj tudi ultimativna oblika nadstanovske (pre)moči. Kajti ko se je skozi usta klerika izrekala v ljudski kulturi, je s prižnice sleherniku spregovoril sam Pantokrator. In ta je tedaj definiral ter osmišljaj čas, prostor in vse bitje ter nehanje, ki je bilo, je in se je za slehernika šele imelo zgoditi. Brez preostanka poslednjo reč, ki si jo je človek mogel zamisliti, predstaviti in izreči, tod ali onstran, »spe ali bde«. Kaj pa, če je Vsevladar v ljudskem (vernakularnem) jeziku skozi pridigarjevo grmenje karal visoki kler zavoljo njegovih mesenih poželenj, pohlepa, pridobitnih homatij, nebrzdanega uživanja, posvetnjaštva in celo razvratnosti ... Hus je bil brezkompromisen:

O, da bi o tem premišljali papeži, kardinali, patriarhi, primasi, nadškofi, škofi, opati, prošti, naddijakoni, priorji, dekani, župniki, duhovniki, gvardijani, redovniki in menihi, ki ne le, da ne nehajo braniti prešuštva, temveč nekateri med njimi zaradi strahu pred drugimi ali zaradi odobravanja javnosti in, kar je še bolj grešno, zavoljo daril prikrivajo prešuštvo in ostale zločine podrejenih ali jih dovoljujejo, posamezni med njimi, pretrdovratni grešniki, pa celo sami padajo v prešuštvo, kar je najhuje. (Hus I 1904, 170).

Prav ta strukturna lastnost biblične eksegeze kot javne komunikacije – *diskurz v vernakularnem jeziku za najbolj splošnega, in torej množičnega recipienta* – in tako kritika poglobitnega dela učene kulture, *visokega klera*, križana s tiskom, »internetom« svojega časa, je bila glavno orodje – in orožje –, ki ga je dobrih sto let kasneje nadvse pogosto, spretno in učinkovito rabil Martin Luther. Na slednje je postal prvi zares pozoren angleški učenjak Cuthbert Tunstall, kasnejši durhamski knezoškof, ki je kot diplomat na državnem zboru v Wormsu maja 1521. opazoval, nekaj malega tudi prisluškoval, za svojega kralja Henrika VIII. In je nato Henrikovega kanclerja, kardinala Thomasa Wolseyja, v Whitehall pisno opozoril: naglavna težava pri bojovitem nemškem menihu da niti nista Luthrova teologija in kritika cerkve, kajti podobno je z ostrim jezikom ali z brezkompromisnim peresom izrekal tudi že kdo pred njim, celo najbolj pravoverni sinovi matere cerkve, temveč »nemška teologija za navadne Nemce«. Da

16.
Ulrich Richental,
zasedanja koncila
v katedrali,
v: *Konzilschronik*,
12V–13r.

*Sigung des Keischenpa
liden in Münster.*

namreč wittenberški doktor svojo kritiko cerkve vročekrvno izreka v *nemščini* in v *knjigah*, ki jih tiska v velikih nakladah in so dostopne – *vsakomur*.

Luther tako z uporabo tiska v nemščini kot ekspeditivnega temeljnega komunikacijskega prenosnika, razumljivega vsem pismenim, iznajde »javno disputacijo« o perečih vprašanjih vere in družbe. Nanjo ni bilo treba fizično priti *nikomur*, pa se je reformator kljub temu lahko obrnil na *vse* (prim. Eisenstein 1979, 308–310). In ravno slednje je bilo, kot je misliti, jeziček na tehtnici, ki je Luthru omogočil realizirati tisto, kar Hus, ki je bil komunikacijsko omejen na svoj glas na prižnici in v predavalnici ter ročne prepise lastnih del, ni mogel.

Podobno izpostavljanje mest v Husovih traktatih proti konkretnim osebam, kjer naj bi bilo brati Husove subverzivne intence glede duhovniške oblastne strukture tedanje cerkve, je razbrati tudi v artikulih, ki so jih tožniki pripravili na podlagi kratkega Husovega traktata *Proti Palču* (*Contra Palecz*) in izpisali iz enega najbolj izrazitih plemičnih tekstov v Husovem opusu – iz traktata *Proti Stanislavu* (*Contra Stanislaum*).

*I. Proti Palču*³¹

- 1) *Če je papež, škof ali prelat v smrtnem grehu, tedaj ni papež, škof ali prelat.*
- 2) *Če je papež hudoben in še posebej zavržene nravi, tedaj je enako kot apostol Juda [Iškariot] hudič, razbojnik in izgubljeni sin ter nikakor ni glava bojujoče se cerkve, kajti še ud bojujoče se cerkve ni.*
- 3) *Hudoben ali zavržen prelat je samo zaradi zmotnega poimenovanja [imenovan] pastir, sicer pa je razbojnik in baraba.*
- 4) *Papeža ne bi smeli imenovati najsvetejšega, in sicer niti zaradi mesta, ki ga zaseda, kajti v tem primeru bi morali zaradi [najvišjega] mesta, ki ga zaseda, za najsvetejšega imenovati tudi kralja, in celo rablje in razbojnike bi morali imenovati svete.*³²
- 5) *Če živi papež v opreki s Kristusom, je v papeštvo vstopil, četudi je bil redno, zakonito in pravilno kanonsko izvoljen s človeškimi volitvami, drugje kot skozi Kristusa.*³³

31 Hlaváček *ibid.*, 131–141.

32 V Husovem izvorniku drugače (Hlaváček *ibid.*, 139).

33 V Husovem izvorniku drugače (Hlaváček *ibid.*, 139–140).

II. Proti Stanislavu³⁴

- 1) *Posameznik ni javni in pravi naslednik Kristusov ali namestnik Petrov v cerkveni službi zato, ker so volilci ali njihova večina z ustnim glasovanjem glasovali zanj in je bil tako redno izvoljen, temveč ako se je kar najbolj razdajal in si pridobil zasluge v dobro cerkve in ima zato tem večjo moč od Boga.*
- 2) *Papež, ki je zavržene nravi, ni glava svete cerkve.*³⁵
- 3) *Niti najmanj ni razvidno, da bi morala obstajati ena sama glava, ki bi v duhovnih rečeh vodila cerkev in bi bojujoča se cerkev z njo stalno občevala.*
- 4) *Kristus bi lahko brez takšnih čudnih [po]glav[arjev] bolje upravljal s svojo cerkvijo, in sicer po svojih zvestih učencih, ki so razsejani po zemlje krogu.*
- 5) *Peter ni bil splošni pastir Kristusovih ovac, niti ni bil nadduhovnik rimski.*³⁶
- 6) *Apostoli in zvesti učenci Gospoda so vneto v vseh potrebnih rečeh vodili cerkev k odrešitvi tudi pred uvedbo papeške stolice. Enako bi počeli, če papeža ne bi bilo – kar je skrajno mogoče –, vse do sodnega dne.*

Ko je Hus odklonil kompromisni predlog koncilskih kanonistov za »korekcijo« lastnih in/ali njemu pripisanih izjav, je koncil najprej razglasil anatemo nad magistrovimi knjigami, zlasti nad traktati *Contra Palecz*, *Contra Stanislaum* in *De Ecclesia*. Husove knjige bi morale biti tako podvržene ognju,³⁷ kajti javno so bile razpoznane ali za take, ki vznemirjajo nedolžne ovčice, za zmotne ali za krivoverske, njihov avtor pa za trdovratnega heretika. Hus je na to odgovoril:

In kako morete sedaj zavreči moje knjige, ko sem si vedno želel in zahteval, da se proti njim položi boljša pisanja od tega, kar je napisano in postavljeno v mojih knjigah, in še danes želim, pa mi niste predložili ničesar boljšega niti niste dokazali, da bi bilo v mojih

34 Hlaváček *ibid.*, 141–144.

35 V Husovem izvorniku take povedi ni (Hlaváček *ibid.*, 142).

36 V Husovem izvorniku take povedi ni (Hlaváček *ibid.*, 143).

37 Zgodovinski spomin rimske cerkve je to anatemo aktualiziral tudi z umestitvijo vseh del (*libri et scripta omnia*) M. Jana Husa na prvi *Index librorum prohibitorum* (Romae 1559) in v njegove številne mlajše izdaje.

Ulrich Richental, degradacija Jana Husa in pot na grmado,
v: *Konzilschronik*, 57v.

Ulrich Richental, sežig Jana Husa na grmadi in pospravljanje pepela,
v: *Konzilschronik*, 58r.

knjigah kaj zmotnega? In kako ste lahko prekleli knjige v češčini, ki ste jih videli samo v prevodu, drugače pa vam niso nikoli prišle pred oči? (Hlaváček *ibid.*, 155.)

– Nato je anatema zadela še avtorja zavrženih knjig, vztrajnega češkega pridigarja, sledila pa je izobčitev iz cerkve, le duhovništva mu zaradi zakramentalnega statusa posvetitve tudi koncil ni (z)mogel odvzeti. Ob izobčitvi so s Husa z obredom degradacije slekli štolo in ornat ter mu razdrli tonzuro. Za tem so mu na glavo posadili mitro iz papirja, na kateri so bili v kričelih barvah, če je verjeti upodobitvi v Richentalovi kroniki, naslikani kar sami Satanovi vojščaki iz pekla, vtis pa je zagotovo še podkrepil napis na Husovem pokrivalu: »On je nadheretik!« – Nazadnje je bil Hus predan »posvetni oblasti«. In ta je opravila raboto tako, da je najprej sežgala knjige in za njimi možaka, ki jih je spisal, pepel pa zbrala ter vrgla v Ren, »da ne bi bil Čehom za relikvijo« (Hlaváček *ibid.*, 159).

Dolga zgodovinska brada ali z univerze na univerzo in z Otoka na kontinent: *De Ecclesia* in njena tekstna genealogija v evropskem kontekstu

Tekst, s katerim se je M. Jan Hus še za življenja sugestivno vpisal v anale tedanje evropske učene republike in zapečatil lastno tuzemsko usodo, je torej njegov traktat *De Ecclesia* (1413). Za avtorja to obsežno delo, razdeljeno na 23 poglavij, ki v modernih izdajah obsega okoli 15 avtorskih pol teksta, ni bilo le posoda, ki je njegovo ime ponesla med cerkvene dostojanstvenike, zbrane na koncilu v Konstanci, temveč je bilo to besedilo zanj – fatalno. Na podlagi artikulacij v *De Ecclesia* je bila namreč pretežno sestavljena obtožnica in na koncu obsodba češkega magistra pred koncilom. K slavi samega besedila je zagotovo pripomogla tudi krilatica, ki je bila skovana na cerkvenem zboru ob Bodenskem jezeru, da Husovo kritično razmišljanje o cerkvi »ruši papeštvo ravno toliko kot koran krščanstvo«, zagotovo pa je omenjeno delo do prvih modernih tekstoloških raziskav Husovih del ob koncu 19. stoletja (npr. Johann Loserth, Václav Flajšhans v prvi izdaji zbranih del M. Jana Husa itn.) veljalo za najpomembnejši in najbolj izviren Husov spis.

Sodobna filologija je nato sodbo o izvornosti spremenila, in tako danes velja, da sta na Husovo delo temeljno vplivala vsaj dva traktata angleškega teologa, biblicista in univerzitetnega profesorja Johna Wycleffea

(1331–1384),³⁸ in sicer *De Ecclesia* (1378) in *De potestate papae* (1378), ugotovljene pa so bile tudi nezanemarljive tekstno genealoške povezave z drugimi Wycleffeovimi traktati – *De civili dominio*, *De blasphemia*, *De fide catholica*, *De paupertate Christi*, *Ad argumenta aemuli* – in s pridigami angleškega teologa (Sedlák ibid., 372). Razmerje med Husovo *Cerkvijo* in *O papeški moči* angleškega teologa je na številnih mestih celo tako bližnje, da gre pri Husu pogosto za zgolj jezikovno redakcijo (npr. semantično nerazlikovalna menjava besednega reda, toda brez spremembe mej povedi ali odstavkov) latinskega izvirnika oxfordskega profesorja.³⁹ Toda, kot so razpoznali celo izrazito katoliško pravoverni raziskovalci življenja in dela M. Husa (npr. J. Sedlák), ne gre za plagiat, temveč za Husovo receptivno mentalno strukturo (Sedlák ibid., 359) in tudi za precej običajno tekstno značilnost (pozno)-srednjeveške in zgodnjenovoveške učene kulture, in sicer *translatio*.

V navadi je bilo namreč precej »svobodno« posamičniško avtorsko postopanje z viri, izrazito drugačno, kot ga je znanost usvojila skozi stoletja od srednjega veka do danes: Izvirni teksti so takrat pogosto (p)ostali semantična predloga za bolj ali manj izvirno pisanje, ne le prevajanje,⁴⁰ kajti koncept individualnega, in torej avtorstva, ni bil izoblikovan na enak način, kot ga je razpoznati v stoletjih po nastopu renesanse in humanizma. Češki magister je tako lastne misli povsem tekoče izrekal s tekstnimi strukturami, ki jih je v letih pred nastankom lastne *Cerkve* prebral v spisih otoškega učenjaka.

38 Prvi tekstni dokaz Husove aktivne refleksivne recepcije tekstov Johna Wycleffea datira v leto 1398. Today si je Hus kot čisto svež univerzitetni učitelj artistične fakultete Karlove univerze (magister actu regens) prepisal štiri Wycleffeove filozofske traktate – *De individuatione temporis*, *De ideis*, *De materia et forma* in *De universalibus*. Rokopis je bil med tridesetletno vojno s strani švedskih vojakov odnesen iz Prage, danes se nahaja pod signaturo A 164 v Kuniglga biblioteket – Sveriges nationalbibliotek, v njem pa je ob Wycleffeovih tekstih najti na moč pomenljive robne opombe, napisane z roko M. Jana: »Zlata je vredno, kar je slišati tukaj,« »O, Wycleff, Wycleff, kako ti takoj zmešaš glavo« in »Dragi Wycleff, naj ti Bog da nebeško kraljestvo.« (Sedlák ibid., 79, op. 2.)

39 Glej npr. tekstno analizo in primerjavo med Wycleffeovim *De potestate papae* in Husovim *De Ecclesia* v: Loserth 1907, XLII–XLVIII.

40 V slovenski književnosti se ta koncept izrazito odslikava v opusu Primoža Trubarja. Za njegov besedilni svet se na prvi pogled zdi, da je predvsem prevodnega značaja oziroma bi tak glede na status izvirnikov (Sveto pismo, simbolične knjige) moral biti, pa je tekstna analiza kot del primarnega znanstvenoraziskovalnega dela pri pripravi *Zbranih del Primoža Trubarja* skozi leta pokazala, da Trubar od *prevajanja* izvirnika preko preubesedovanja prehaja k *avtorskemu pisanju* na podlagi primarnega dela v tujem, *neslovenskem* jeziku (knjige kajpak podpisuje z izvirnim naslovom, toda pojasni svoj prevajalski pristop), in to celo pri prevajanju Svetega pisma (več v Vinkler 2019).

Omenjena tekstna genealogija na ravni Wycleffe-Husove teologije o cerkvi in njeni strukturi, odpustkih in papeški moči signalizira poustvarjalno recepcijo wyklefizma v univerzitetni učenju kulturi na evropskem kontinentu. Prepisi Wycleffeovih del pridejo namreč v Prago z učenjaki, ki so na Oxfordu ali drugje, pogosto v Parizu (Vojtěch Raňkův z Ježova, Matěj z Janova, prim. Sedlák *ibid.*, 66–75), dosegli akademske časti in se nato vrnili na novoustanovljeno univerzo v Prago. Mesto ob Vltavi namreč pod Karlom IV. ni veljalo samo za *caput Regni Bohemiae*, temveč kar za *mater urbium*. Tako se je ob ideariju in imaginariju odpora proti nadoblasti papeške stolice vzpostavila intelektualnozgodovinska navezavo med Wycleffeom, Husom ter njegovimi češkimi in nemškimi zgodovinskimi nasledniki – luteransko reformacijo 16. stoletja. Kajti tudi slednja v Luthrovih *Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute* (1518) svoje miselno izhodišče primarno zasidra na isti točki kot Wycleffe in Hus. Na neobhodni potrebi po razpravi o smislu *odpustkov* in na kritiki brezsravnega mešetarnjenja z močjo ključev. Slednje se je tedanjemu nemškemu sleherniku, ki se je kakorkoli srečal s sugestivno pridižno retoriko Johanna Tetzela, kazalo kot strah vzbujajoči nagovor o naglavnem pomenu reševanja grešnih duš iz vic, pripadnik učene kulture pa ni mogel mimo dosti bolj večplastnih časnih in večnih dimenzij celega podjetja. Ne mimo vprašanja, ali ni zaklad storitve dobrih del kar poglavitna zadrega samega namena odpustka, ali, kot je zapisal Luther: »Zakladi odpustkov so mreže, v katere zdaj lovijo bogastvo ljudi.« (Luther 2001, 137.)

In na koncu tudi ne mimo najbolj zagatnega: Če že zaklad dobrih del svetnikov duši ne pomore v srečno večnost, ali je navaden smrtnik sploh zmožen karkoli zares storiti za lastno odrešitev? In če pozemski slehernik ni kos temu podvigu, kdo ga tedaj (z)more odrešiti? Od tod do *sola gratia* pa ni več daleč ...

Kot kasneje Luthrove teze (1517) in knjiga (1518) tudi Husov traktat *De Ecclesia* dolguje svoj nastanek prodaji odpustkov. Češki pridigar, univerzitetni profesor in teolog je prišel namreč leta 1412 v prelomni spor s praškim nadškofom Sigismundom Albikom z Uničova (1358–1427), vedno bolj dinamična in nazadnje srdita praška kontroverza pa je zadevala pridobitne namere (proti)papeža Janeza XXIII. v Praški nadškofiji in Litomyšlski škofiji Češkega kraljestva. (Proti)papež Janez, s polnim imenom Baldassare Cossa, ki je kasneje na koncilu v Konstanci abdiciral in nekaj časa obtičal celo za rešetkami istega zapora kot M. Jan Hus, v gradu konstanškega škofa Gottlieben, je bil bolj ali manj »mož brez posebnosti« med visokim

katoliškim klerom svojega časa. Ni posebej reprezentiral temeljne mentalitetne določnice ljudi novega veka, *virtù*, življenjske in delovajske moči, potence, silovitosti, toda tudi kreativnosti, ki je tako zaznamovala posamezne najvišje cerkvene kneze ob koncu 15. in na začetku 16. stoletja. Eden izmed slednjih je ravno zaradi tovrstnih potez, neumorne vneme, prizadevanja in silovitosti postal pravi mentalitetni arhetip svoje dobe ter je med sodobniki zaslovel celo kot *il Papa terribile*, o katerem je Guicciardini zapisal, da je

zagotovo vreden najvišje slave, če bi bil posvetni vladar in če bi se z enako skrbjo, kot jo je namenil, da bi Cerkev z umetnostjo vojne povzdignil k časni veličini, odlikoval tudi v umetnostih miru in duhovnih rečeh (Guicciardini XI, 8, 2018, 1404; prim. Shaw 2001, 319).

– Janez je bil drugačen. Četudi z doktoratom iz civilnega in kanonskega prava, ki si ju je pridobil na univerzi v Bologni, si je možak svoj vzpon po lestvi cerkvene hierarhije utiral na za njegov čas precej običajen, profan način. Tako, kot je v znamenitem *Codex Buranus* ubesedeno v priostreni travestiji z naslovom *Initium sancii evangelii secundum marcas argenti*.⁴¹ S simonijo in podkupovanjem.⁴² Med njegovim zapletenim krmarjenjem med čermi in sipinami cerkvene moči, in kot po pravilu tudi pregrehe, pa je koncil v Konstanci zaznal tudi najtežjo reč, ki bi mogla bremeniti dušo Petrovega naslednika ... (domnevni) umor. In to ne kogarkoli. Papež Janez je bil namreč obdolžen, da naj bi z »laško juho« spraval na oni svet kar svojega predhodnika na stolu svetega Petra, papeža Aleksandra V. Zastran (ne)moralnosti je bilo klepetavemu Neapeljčanu očitano vse, kar si je mogoče le misliti, in to »spe ali bde«: zakonolom z ženo lastnega brata, torej krvoskrunstvo, sodomija, homoseksualnost, pri čemer so bili papeževi ugodniki naštetii poimensko, pa tudi nagrade (npr. opatija), ki naj bi jim jih sveti oče podelil za »vstopanje od zadaj«. Med obtožbami je bil zabeležen obligatni »nemi greh«, onanija, hagiografske pripovedi ali morda že kar natolcevanja o nič manj kot treh stotnijah nun, ki naj bi jih spolno izrazilo

41 Primož Simoniti je v slovenski izdaji to prevedel kot *Berilo sv. evangelija po markah srebra*. Glej Carmina 2008, 126–127.

42 Zavite mreže denarja in moči je za prevejanega neapelskega prelata tkala firenška družina de' Medici, ki se je tedaj z glavo družine Giovannijem di Biccijem šele vzpenjala k največji gospodarski in politični moči ter se je z živahnim kardinalom Cosso kot papežem Janezom prerinila ne le do mesta papeških finančnih svetovalcev (Giovanni di Bicci), temveč vse do položaja poglavitnih papeških bankirjev; ti so podjetnemu Baltazarju finance preko svoje »rimske podružnice« upravljali celo po detronizaciji. Glej Roover 1963, 194–224.

Martin Bernigroth, *Papež Janez XXIII.*, bakrorez.

živahni Petrov vikar v Bologni spravil ob nedolžnost, ter končni *censeo*, da možaka že od otroštva dalje zaznamuje vsakovrstna izprijenost. Poleg tega: da je bil že kot otrok pridanič, neposlušen do staršev, »trde glave«, lažnjiv in nezanesljiv. Tak, ki je bil kot že vnaprej »predestiniran«, da ne more biti iz njega kaj drugega kot naglavna sramota za Cerkev in za častne predhodnike na mestu poveljavnega rimskega škofa. Za tisti čas najtehtnejša in za obdolženega najnevarnejša pa je bila obtožba, ki je bila proti razpuščenemu Kristusovemu vikarju kot navržena – krivoverstvo. Papež Janez je bil pač take nravi, da pogosto ni preveč tehtal, kaj mu (z)leti z jezika. Njegov dozdnevni zaupnik, milanski nadškof Bartolomeo de la Capra je namreč pred koncilom v Konstanci izpovedal, da je papež Janez po kronanju izrekal za poveljavnega Kristusovega reprezentanta na svetu kaj nenavadne observacije celo o večnih skrivnostih posmrtnosti:

Janez (posmehljivo): O, kaj ti verjameš v vstajenje mrtvih?

Nadškof: Vsekakor!

Janez: Daj no, to je pa res neumno. Imel sem te za pametnejšega človeka, si pa neumna žival. (Friedenthal 1973, 355–358.)

Janez XXIII. se je leta 1411 v svoji italijanski partiji političnega šaha uprl pretenzijam neapeljskega kralja Ladislava (1386–1414), ki je bil podpornik Janezovega protipapeža Gregorja XII. in je hotel obvladati celotno Italijo. Papež Janez je nad monarhom izrekel interdikt ter proti njemu razglasil križarsko vojno, z bulama z 9. septembra in 2. decembra 1411 pa je podelil polni papeški odpustek vsem, ki bi se udeležili križarskega pohoda proti upornemu neapeljskemu kralju, pa tudi tistim, ki bi ta pohod podprli z denarnimi darovi.

V Prago sta buli prispeli maja 1412, in sicer skupaj s palijem za novega praškega nadškofa Sigismunda Albika,⁴³ doktorja prava in medicine ter zdravnika kralja Václava IV. Václav Tiem, ki ju je dostavil v prestolnico ob Vltavi, pa je takoj zaprosil kralja Václava in novoimenovanega nadškofa za dovoljenje za razglasitev bul ter zbiranje denarja za križarje papeža Janeza XXIII. Hus se je trudil kralja pregovoriti, da bi razglasitev bul in odpustkov prepovedal ali da bi vsaj sklical Karlovo univerzo, da bi se izrekla o tem (ali proti), toda njegov poskus ni bil uspešen: po naravi impulzivni, eksplozivni,

43 Ena od hiš Sigismunda Albika je stala na mestu, kjer danes stoji meščansko poslopje, v katerem domuje Slovanský ústav AV ČR (Valentinská 1, Praha 1).

agresivni in pogosto neobvladani vladar⁴⁴ se tokrat ni želel spustiti v odprt konflikt s papežem Janezom, kateremu je priznaval obedienco dežel krone sv. Václava. Proti buli in odpustkom je nato Hus spisal oster protest, v katerem je trdil, da je bula papeža Janeza v opreki z Božjo besedo in da odpustki niso drugega kot laž ter da zaradi njih nastajajo prepiri, razprtije in druge homatije. Med ostalim je zapisal:

Apostolicus capiens multam pecuniam ab hominibus, nihil boni per hoc disponit, sed ad suam pompam et superbiam expendit et inter cardinales dividit [...] verius et cercius esset paganis credendum, quia quod promittunt, fidelius et amlius tenent. (Sedlák 1996, 232, op. 1.)

Toda tudi to pisanje vladarja ni premaknilo: razglasitev bule naj se izvede, kralj pa je ukazal, naj komisarjem pri tem nihče ne nasprotuje. In se je zgodila: slovesno, z bobnanjem je bila bula razglašena na vseh javnih mestih v Pragi, komisarji pa so ljudi spodbujali, naj se kar najhitreje spovedo, se poprimejo čolniča zaslug svetnikov in si zagotovijo odpustek. Toda cel podvig je premočno smrdel po običajni ljudski trgovini in kar nič ni bilo čutiti privzdignjenega kadila (po)duhov(lje)nosti. Podobno, kot so dobrih sto let kasneje Tetzl in Fuggerji že na začetku spravili na slab glas odpustke papeža Leona X. oz. nadškofa Albrechta Brandenburškega – in dali s tem Luthru netivo za razmišljanje ne le o odpustkih, temveč o tako temeljni reči, kot so »robni pogoji« za milost Božjo in odrešitev (zgolj po veri) –, tako so tudi Václav Tiem in njegovi komisarji reč poprijeli čisto po kramarsko. Tiem je za razglašanje odpustkovne bule po deželi proti plačilu nanovačil celo take klerike, ki so si dali precej bolj kot z deseto Božjo zapovedjo opraviti z glagoli (*pri*-*grabiti*, *obrat*i, *oskub*sti in *pridob*iti, namesto denarja pa so od vernikov jemali tudi otipljivo nelikvidno imovino – ovce, koze, krave ... (Hus I 1904, 64; Sedlák *ibid.*, 232–233). Na to eksplicitno referira besedilo ljudske pesmi, ki je nastala v Pragi po letu 1412 in glasi:

Bubeník, ten je nosí v voze,
raduje se každé koze,
ktož mu ovci, krávu dá,
všecky římské odpustky má,
pekla i propasti. (Nejedlý 1907, 424.)

44 Tomek 1875, 362, 366–272 (reakcije kralja Václava IV. ob zadevi Jana Nepomuka); prim. Palacký II 1968, 420–422.

Toda Husova kritika je bila precej globlja – in temeljna. Ni se upiral le neredu, nepoštenosti in nebrzdanemu posvetnjaštvu pri zbiranju denarja, ki so ga med drugim v treh najpomembnejših praških cerkvah, pri Sv. Vítu, na Vyšehradu in v Týnski cerkvi, metali v velike skrinje za cerkvene darove, temveč je najresneje dvomil v samo podstat razpisovanja odpustkov, v papeški primat in tako v nauk o cerkvi. Sveti oče papež da nima nikakršne pravice do posvetne oblasti in njene obrambe.⁴⁵ Takisto nima pravice prodajati odpustke za denar, sploh pa da nima zaresne moči podeljevati kakršne koli odpustke, kajti grehe lahko odpušča – in tako podeli odpustek in posamičnika peze prestopkov razbremeni – samo Vsevišnji, vse drugo pa da je kramarsko grabljenje novcev, ki mu mora pravoverni kristjan nasprotovati, četudi za ceno bridke, celo mučeniške smrti. In slednje je bilo Husovo temeljno stališče, ki ga je zagovarjal do lastnega konca.

Toda najprej je moral svoje poglede dati v obtok in zanje nagovoriti »javno mnenje«. Bil je prepričan, da ima za seboj tako praške meščane, zlasti češke, ki jim je v njihovem jeziku pridigal v Betlehemiški kapeli, kot tudi Karlovo univerzo. Zato je svoj protest napravil javen. Na eni strani je, kot je brati v virih,

Magister Hus na skoraj vsaki svoji pridigi^[46] v Betlehemiški kapeli nagovarjal ljudi, naj nikar ne dajejo denarja za te odpustke (Scriptorum 1829, 26),

na drugi pa je na univerzi dosegel, da je rektor Marek iz Hradca sklical akademski zbor o perečem vprašanju.

Toda »magistri naši«, profesorji svete teologije na Karlovi univerzi so pred retorično ponavadi precej burnim splošnim akademskim shodom o

45 Hus je bil eden izmed pomembnih zgodnjih evropskih intelektualcev, ki so kritično obravnavali srednjeveško Konstantinovo darovnico. Dozdevno podelitev posvetne moči, »drugega meča«, rimskemu papežu je imel Hus iz teoloških ozirov za skrajno problematično, in sicer iz drugačnih razlogov kot Lorenzo Valla, ki je na podlagi zgodovinske kritike teksta v delu *De falso credita et ementita Constantini donatione declamatio* (1506) z zgodovinsko slovnično analizo samostalnika *satraps* (XII.38–39) ipd. ugotovil, da gre za srednjeveški tekstni ponaredek, ki je znatno mlajši od termina nastanka, kot ga listina zatrjuje (Valla 2009, 60–62).

46 Odlomek takšne Husove pridige na 12. maja, na praznik Gospodovega vnebohoda, v katerem Hus argumentira, zakaj prelati ne morejo storiti čudežev, glasi: »Et hoc patet in bullis papalibus nunc currentibus, ubi datur remissio a pena et a culpa dantibus pecuniam ad bellum Ladislaum regem ad ipsum occidendum et ipsum usque ad generacionem quartam condempnantes, cum fortase non perveniet ad generacionem quartam inu sua genealogia et si deveniat, condempnabunt nondum natos, qui fortasse sunt predestinati. Ecce iusticia!« Sedlák *ibid.*, 234, op. 4.

perečem vprašanju želeli razpravljati »sub rosa«. Zato so se sestali najprej sami in ugotovili, da se jih utegne, v kolikor bodo podprli Husovo pozicijo o odpustkih, prijeti epitet Wycleffeovih podpornikov. Če pa bi po takem zasloveli v okcitanski učeni republiki, bi mogli, kot so mislili, visoki šoli v Pragi prej škodovati kot koristiti. Srednjeveška univerza, ki ji pripadajo, da si namreč prizadeva ostati trden steber katoliške pravovernosti in njena posebna čast je, če lahko o sebi zatrdi, da se ni bila nikoli umazala s krivoverstvom (Sedlák *ibid.*, 73). Tudi so ugotovili, da je reč z odpustki, o kateri je tekla razgreta debata, ne le teološki, temveč tudi politični vroč kostanj, kajti zadevala je samega češkega kralja, njegovo dovolitev prodaje in kraljeve politične pretenzije zastran prestola v Reichu. In tako so sklenili, da bodo vseh 45 artiklov Wycleffea o odpustkih ponovno obsodili,⁴⁷ in to kljub dejstvu, da sta Wycleffe-Husovim pozicijam vsaj dva pomembna praška teologa iz njihovega tabora, tudi Husova učitelja, do točke preloma celo prijatelja, Stanislav iz Znojma in Štěpán s Pálče, sama izrecno pritrjevala. Poleg tega so se odločili, da na akademskem zboru na vprašanja, ki bi jih javno zastavila Husova stran, ne bodo reagirali.

Akademski zbor, ki je sledil, je bil, milo rečeno, prav živahen. Žgoče vprašanje debate je bilo, ali naj univerza pritrji papeški buli o križarski vojni proti neapeljskemu kralju Ladislavu. Doktorji teologije so tokrat pustili govoriti dekanu lastne fakultete, ki je proglasil, da ne želijo nasprotovati kraljevim ukazom niti se ne želijo postaviti proti papežu in njegovim bulam, ki so jih sprejeli kralj, praški nadškof in kapitelj, papeškega pisanja pa da ne bodo presojali, ker da zato nimajo nikakršnega pooblastila, temveč so pripravljene kot poslušni sinovi cerkve ubogati in po svojih močeh nasprotovati vsem, ki bi se papeževim bulam upirali. Na to se je odzval Hus in profesorje (magistre) v imenu bakalarjev in študentov pozval, naj iz Biblije in z argumenti razuma odgovorijo na vprašanje: Ali buli pod pretnjo kazni smrtnega greha zavezuje vsakega študenta, da bi rimskemu škofu pomogel z gmotno imovino, in ali je treba buli pridigati kot členu nauka (dogme)?⁴⁸ Profesorji teologije mu niso odgovorili, temveč so se sklicali na proglas, ki ga je v njihovem imenu razglasil dekan teološke fakultete, pretežni del univerze pa jih je v tem podprl.

47 Šlo je že za tretjo obsodbo stališč učenega angleškega teologa na Karlovi univerzi: prvič, 1403., je Wycleffeove premisleke obsodila univerza, vendar le z nemško večino; drugič, leta 1408, pa le češki narod (*natio Bohemorum*; Karlovo univerzo so od ustanovitve 1348 sestavljali štirje »univerzitetni narodi« – *natio Bohemorum*, *natio Polonorum*, *natio Bavororum* in *natio Saxonum*).

48 Prim. Hus 1952, 43 (Neděle druhá po Kristovu narození).

Toda Hus se ni dal: tisto, za kar ni bilo iz strahu pred kraljem Václavom IV. ter spričo odločnega nastopa profesorjev teologije soglasja v univerzitetni skupnosti, je lansiral sam. In tudi razglasil. Z na javnih mestih pritrjenimi proglesi je oznanil, da se bo v auli magni Karlove univerze 7. junija 1412 odvijala velika disputacija na temo:

Ali je po Kristusovem zakonu zvestim kristjanom dovoljeno in ali prispeva k Božji časti, k dobri krščanski ljudi in kraljestva, da se potrdita papeški buli o povzdignitvi križa [križarski vojni] proti apulijskemu kralju Ladislavu in njegovim zaveznikom?⁴⁹

Za tem je v mestu ob Vltavi izbruhnil pandemonij. Profesorji teologije so si na vso moč prizadevali, da bi Husovo namero preprečili. Zato so poslali dva izmed svojih k praškemu nadškofu Sigismundu Albiku, da bi leta z močjo urada nadškofa, ki pa je bil hkrati tudi kancler Karlove univerze, disputacijo preprosto prepovedal. Albik je nato predse poklical Husa, papeški legati pa so le-tega v nadškofovi prisotnosti vprašali, ali se namerava podvreči apostolskim ukazom. Hus jim je odvrnil, da želi *apostolske* ukaze rad izpolnjevati ... Toda ne nujno *apostolikove*. Kajti, ko so si legati pomeli roke, Husov odgovor z veseljem tolmačili v svoj prid in se obrnili k praškemu nadškofu z besedami: »Poglejte, ekscelenca, tale bo odslej poslušal ukaze našega gospoda,« jim je uporni češki profesor, da bi razčistil poimenovalno zmedo, odgovoril z naslednjimi besedami:

Dobro me razumite, gospodje. Rekel sem, da hočem izpolnjevati apostolske zapovedi in jih v vsem poslušati; toda z apostolskimi imenujem nauke apostolov Kristusovih. In če se bodo ukazi rimskega škofa ujemali z naukom in ukazi apostolov po Kristusovem zakonu, tedaj jih bom rad poslušal. Če pa bom v njih našel kaj, kar nauku apostolov nasprotuje, tedaj ne bom ubogal, pa četudi mi pred očmi mahate z grmado. (Hus II 1904, 103; Contra 8 doctores I.)

– Praški nadškof je želel prihajajočo hudo uro na vsak način odpoditi in je zato pripravljajočo se disputacijo prepovedal.

Teološka fakulteta je nato iz rokava potegnila še zadnjo karto in uporabila moč urada, da bi preprečila disput o pereči temi. Proti Husovi najavi je izdala lastni javni razglas, ki ga je krasil pečat fakultete, naznanjajoči,

49 »Utrum secundum legem Jesu Christi licet et expedit, pro honore Dei et salute populi christiani, et pro commodo regni, bullas papae de erectione cruces contra Ladislaum regem Apuliae et suos complices, Christi fidelibus approbare?« Scriptorum 1829, 15.

da gre tokrat za uradno stališče institucije. Jedro razglasa so bile naslednje besede:

Brez pridržkov verujemo, kar so verovali naši očetje in kar je stoletja verovalo celotno krščanstvo ter so naši očetje v isti namen uvedli jubilejna leta in mnoge odpustke volili različnim cerkvam, namreč, da lahko papež podeli polno odpustitev vseh grehov. Verujemo tudi, da lahko papež v primeru nuje pokliče na pomoč vernike in od njih zahteva prispevke za obrambo mesta Rima in njegove cerkve, ki je sedež apostolov Petra in Pavla, namestnikov Kristusovih, in da lahko, da bi ukrepal proti in spreobrnil nasprotnike ter uporne sovražnike cerkve in kristjanov, ki so razkolniki in krivoverci, takim, [ki mu pomagajo,] če se kesajo in se izpovedo, podeli popolno odpustitev vseh grehov. (Sedlák ibid., 237.)

Hartmann Schedel, Konstanca, v: *Liber chronicarum*, 1493.

Christoph Murer, Jan Hus, v: *Icones sive imagines virorum literis illustrium*, 1587.

Christoph Murer, Hieronim Praški, v: *Icones sive imagines virorum literis illustrium*, 1587.

Husova domača ustanova je še zagrozila s kaznijo vsakemu bakalarju teologije – ognjeviti teolog je bil tedaj *baccalaureus formatus* svete vede –, ki bi si drznil oblikovati determinacijo o odpustkovnih bulah papeža Janeza, o njih disputirati ali celo izrekati lastno sodbo.

Hus se je za papirnega tigra teološke fakultete menil ravno toliko, kolikor resno je jemal ukaz nadškofa Sigismunda Albika – nič. Na prepoved disputacije, ki je letela nanj osebno, je odgovoril posmehljivo, da naj na teološki fakulteti kar pripravijo univerzitetni zapor zanj in da fakulteta še prepovedi ni znala spisati, kot je treba, kajti prepovedala da je javno razpravo proti buli, ki jo je praški nadškof že itak sam omejil v posameznih točkah. In tako se je napovedana Husova disputacija v veliki avli Karlove univerze 7. junija 1412 zgodila (Hus II 1904, 202–242).

Hus je po determinaciji najprej navedel deset mogočih razlogov, ki bi utegnili govoriti v prid Janezovi buli, nato pa je polemično pretresel vsakega od njih. Svojo argumentacijo je razdelil na tri dele. V prvem je predstavil osem Wycleffeovih argumentov proti možnosti odpuščanja grehov z odpustkom. V drugem delu je z argumenti iz Biblije in svetih očetov dokazoval, da papeževa dajalnost ne vključuje direktne akcije s hladnim orožjem, tj. da se papež z nasprotniki ne bi smel lasati na bojnem polju (Hus II 1904, 208, 219), temveč bi moral zanje – moliti. V tretjem delu je praški profesor kritiziral sam tekst bule. Glavna polemika proti odpustkom je bila zaobsežena v slednjem delu, ko je Hus izrekel lastno teološko pozicijo in pri tem pokazal tudi precej izvirnosti ter odmikov od teologije M. Johna Wycleffea Angleškega (Loserth 1884, 140–144). Hus je menil, da papež ne more podeljevati odpustkov, ker ne poseduje moči razodetja, in tako tudi ne gotovosti, ali isti prestopek taistemu grešniku, katerega odvezuje sam, odpušča tudi Vsemogočni (Hus II 1904, 223). Sveti oče da tudi ne ve, ali je grešnik predestiniran. Apostolik da s podeljevanjem odpustka tudi izničuje moč kesanja, kajti ne more biti prepričan, da se dotični grešnik za svoje početje tudi zares kesa. Hus je zaključil takole: »Zato sem iskal in še vedno iščem, da bi našel, ali je kdo od svetnikov dajal odpustke, pa še nisem ničesar našel« in da »nasprotovati tej buli pritiče zavoljo odrešitve duše« (Sedlák *ibid.*, 238). In tudi, da »ni prav dajati denarja papežu za prelivanje krščanske krvi« (Scriptorium 1829, 16).

Za Husom je besedo poprijel humanist M. Hieronim Praški, ki ga je kasneje pred koncilom v Konstanci doletela podobna usoda kot M. Jana Husa, grmada. M. Hieronim je slovel kot mojster latinske elokvence in je na disputaciji zbrane tako razvnel, da bi najraje takoj odšli kar v mestno hišo

in tam dosegli prepoved prodaje odpustkov (Scriptorum 1829, 16). Šele rektorju univerze M. Marku iz Hradca se je nato s primerno prisebnostjo posrečilo, da je ognjevite študente in M. Hieronima pregovoril, da niso uresničili svojih namenov. Praški nadškof je videl, da se pripravlja povodenj, kajti s Husovimi pridigami v Betlehemske kapeli in z delovanjem M. Hieronima Praškega se je sprva akademski disput o moči ključev preselil na praške ulice in trge. Zato je na svetovitski sinodi duhovništvu Praške nadškofije prepovedal govoriti in delovati proti papeški buli, ukazal pa je tudi, da morajo pridigarji odpustke svojim ovčicam priporočati. Hus se je na ukrep svojega ordinarija odzval s cirkularnim pismom, ki se začneja z besedami *Pax Christi* in je bilo namenjeno duhovništvu njegove dieceze. V njem je avtor navedel dvanajst nedoslednosti (duodecim inconvenientia), ki naj bi dičile papeško bulo in jih je Hus zapisal kot miselni destilat disputacije, ki se je odvila 7. junija. Zapisal je tudi, da bi bilo bolje kot delati reklamo za bulo in pridigati odpustke, vernikom svetovati, naj se nikar ne pustijo okrastrati in simonistično odirati pri spovedi (Sedlák ibid., 239).

Husov disput je že v naslednjih dneh, podobno kot dobro stoletje kasneje Luthrov, dosegel ljudsko kulturo, in tako dokončno zapustil akademska tla. Po Pragi so začeli zlagati sramotilne verzifikacije⁵⁰ proti buli in papeškim legatom, Štěpán s Pálče pa je v svojem traktatu *De Ecclesia* zapisal, da so bili prepisi bule, ki so bili pribiti po cerkvah, in skrinjice za miloščino, kamor se je dajalo denar od prodaje odpustkov, ponečedeni s smolo in iztrebki, magistri naši, profesorji bogoslovja so postali tarča najhujšega posmeha, neznani avtor pa je vse, ki so imeli kakorkoli opravka z mešetarjenjem z odpustki papeža Janeza, počastil z ne ravno izbranimi epiteti – da so asmodeisti, belialisti, mamonisti, tj. služabniki demonov Asmodeja in Beliala, Zlodeja, ter sužnji mamona (Sedlák ibid., 239–240, op. 3).

Pomenljiv izraz razvnetih strasti tistega praškega poletja je bil tudi prav karnevalski spreved po Pragi, ki ga je zorganiziral eden od prijateljev in spremstva (familiaris) kralja Václava, plemič Vok Voksa z Valdštejna. Ta je s pomočjo neutrudnega, toda tu in tam prav vetrnjaškega M. Hieronima Praškega ter drugih magistrov artistične fakultete spravil skupaj za tisti čas in snov kaj nenavadno, toda, po njihovem mnenju, ne neprikladno povorko, katere namene je bil odkrito sramotilen – za svetega očeta Janeza.

50 Legát přijel do Prahy
zбудil kanovníky,
byť k němu přistúpily,
krále a obcí lúpily,
po vší české zemi. (Nejedlý 1907, 423.)

Na okrašen voz so namreč posadili kot prostitutko oblečenega študenta in mu okoli vratu ter čez prsi obesili listino, ki je bila videti kot papeška bula. Nato so se pred oje vpregli študenti, oblečeni kot dvorni norci, in drugi našemljenci ter mladeniča peljali najprej k nadškofijski palači na Mali strani, nato čez Karlov most, po celotnem Starem mestu in nazadnje pred kraljevsko palačo na Příkladu. Pri tem so uganjali vsakovrstne norčije in kazali vse mogoče ne prav spodobne gibe ter geste, vsa stvar pa se je zaključila pred prangarjem na Příkladu, kjer so »papeške bule« zmetali na grmado in jih sežgali; slednje naj bi bila parodija na sežig Wycleffeovih del, ki ga je praški nadškof iniciral leta 1410.⁵¹

Ne pa tudi končala: trije mladeniči, obrtniški pomočniki Martin, Jan in Stašek, so med nedeljsko Božjo službo 10. julija 1412 javno protestirali proti pridigarjem, ki so po praških cerkvah razglašali odpustke papeža Janeza. Ker so v katedrali sv. Víta, pri sv. Jakobu in v Týnski cerkvi kričali, da so odpustki laž in zla reč, ter s tem neposredno nasprotovali intencam kralja Václava IV., jih je dala mestna oblast Starega mesta praškega zapreti na rotovž. Nič ni pomagalo, da je za njihovo glavo prosil M. Hus na čelu univerzitetnih profesorjev in velike množice študentov Karlove univerze. Mladeniče so pokončali, M. Jan z Jičina pa je dal v belo platno zavita trupla umorjenih prenesti v Betlehemsko kapelo. Pri tem je s polno močjo zapel rezponsorij *Isti sunt sancti*, naslednji dan pa so mladeniče pokopali in zanje darovali Božjo službo. Toda ne zadušnice, temveč slavnostno mašo. – Husova »stvar« je v svoji imaginarij s krvjo vgravirala prve mučenike.

Po orkanu

Artikuli, ki so privedli do Husove obsodbe v Konstanci, niso niti korekten niti celovit odraz Husove teologije, kajti bili so pripravljene z namenom, ki ni nujno predpostavljala tekstne doslednosti. Takisto obseg artikulo v Konstanci ne zajema niti vsega Husovega spisa v latinskem jeziku, temveč le ono, ki so ga Husovi tožniki šteli kot posebej pohujšljivo in tako škodljivo za pobožna ušesa, za sporno, napačno ali krivoversko, češko pisana besedila pa se v artikulah niso znašla.

Toda v zrcalu tedanje sistematične teologije se Hus kaže v naslednji luči: povsem na strani sočasne katoliške pravovernosti ga je najti pri nauku

51 Palacký III 1968, 86–87; prim. Palacký III 1968, 69–72, in Šmahel 2 1996, 239–242. Odziv na omenjeni sežig je bila tudi naslednja popevka:
Zajíc biskup abeceda
spálil knihy a nevěda,
co jest v nich napsáno. (Nejedlý 1907, 419.)

o Bogu, Kristusu, slednjega utelešenju, Devici Mariji in odrešenjskem opraviilu; enako tudi ob vprašanju opravičenja človeka po milosti Božji, ob maši, eshatologiji in zakramentih. Edini topogledni odmik je nauk o evharistiji, kjer je Hus menil enako kot Wycleffe in zagovarjal *remanenco*. O *zakramentu kesanja* je učil, da duhovnik odpuščanje grehov le razglasi, ne opravi pa same odpustitve. O *dobrih delih* je podobno kot Wycleffe menil, da človek v stanju težkega greha greši brez izjeme in so tako vse njegove storitve grešne. Ravnotako je dvomil, da bi bila podelitev hostije veljavna, v kolikor duhovnik, ki jo podaja, ni predestiniran ali ne izpričuje dobrega moralnega življenja.

Povsem na strani cerkvene opozicije pa je bil pri nauku o *cerkvi in njeni ureditvi* (Sedlák 1996, 374). Problem, ki so ga v Husovem topoglednem pisanju razvidevali tedanji teologi, ni bil v mišljenju cerkve kot občestva predestiniranih, temveč v tem, da je češki teolog sveto cerkev definiral *izključno* kot zbor predestiniranih in hotel na tem temelju izpeljati tudi načela in strukturo njenega vodstva. S tem pa so bili zanikani vidna bojujoča se cerkev, njen poglavar papež in zbor kardinalov ter njihova avtoriteta. – Razkol med Husom in sočasno cerkvijo je bil na tej točki najmočnejši in, kot se je pokazalo v Konstanci, nerešljiv po mirni, nenasilni poti.

Miselno Husov nauk o cerkvi v letih po njegovi smrti ni doživel posebnega odmeva. Zato pa je toliko močnejše učinkoval *praktično*, kajti zaničanje božanskega izvora papeškega primata in učiteljske avtoritete rimske cerkve je postalo eden od glavnih idejnih opornih stebrov husitskega gibanja: Sveto pismo naj bo edini temelj vere, Božji zakon pa naj usmerja vse, kar se počne javno in/ali zasebno. Pri slednjem Hus ni povsem prezrl tradicije, in tudi husiti ne, kajti za avtoriteto so jim veljali zgodnji cerkveni zbori in pomembni cerkveni očetje, zlasti prednikeski, toda tudi mlajši teologi, v kolikor so le-ti svoja besedila utemeljevali z Biblijo. Složno pa so Hus in husiti zavračali formalni temelj vere, kot ga je razumela rimska cerkev – cerkveno avtoriteto, proti kateri je praško husitstvo stavilo miselno potenco *univerze*, taboriti pa *razuma* (Sedlák 1996, 374–375).

Tako so jeseni 1419 nastali *Praški artikuli* (*Čtyři pražské články*), ki pomenijo prvo veroizpoved češke reformacije, program razvijajočega se husitskega gibanja, toda tudi prvi dokument javne reformirane konfesionalnosti v Reichu (Říčan 1951, 37–52):

- 1) *Prvič: krščanski duhovniki naj Božjo besedo po Kraljestvu Češkem oznanjujejo in pridigajo brez vseh ovir, kot to naš Odrešenik ukazuje.*

- 2) *Drugič: častiti zakrament telesa in krvi Božje pod obema podobama, kruhom in vinom, naj se vsem vernim kristjanom, ki jim smrtni greh tega ne brani, podaja brez vseh ovir, na način in po ukazu Odrešenika.*
- 3) *Tretjič: številni duhovniki in menihi s posvetno pravico vladajo nad velikim gmotnim imetjem, in to v nasprotju z ukazom Kristusovim, v škodo duhovniškega stanu in še v večjo škodo posvetnih gospodov plemičev; takšnim duhovnikom je treba to gospodovanje odvzeti, ga ustaviti, da bi lahko nato Čehi živeli vzorno in bili napeljevani k stanu Kristusovemu in apostolov.*
- 4) *Četrtrič: vse smrtne grehe, še posebej vidne, in druge nerednosti, ki so zakonu Božjemu nasprotne, morajo razumno vsi, ki so poklicani k za to primernemu položaju, v vsakem stanu ustavljati in zati-rati, da bi se odpravile hudobne in napačne govorice o tej deželi in da bi se splošno dobro godilo kraljestvu in jeziku češkemu.*

Od tod naprej se razteza zgodovina husitskih vojn, toda za njimi tudi nikoli enostavno in prej kot ne konfliktno rojevanje prvega velikega geografskega prostora svojevrstne verske svobode, ki je na večer češke renesanse 16. stoletja, zlasti pa po *Majestátnem pismu* Rudolfa II. živel tako, da je v deželah krone sv. Václava vsakdo mogel izpovedovati svoje versko prepričanje bolj ali manj brez zadržkov.⁵² Toda tudi to se je imelo radikalno spremeniti. Ferdinand II. je bil namreč vladar drugačnega kova kot Rudolf II. In druge dobe. Predvsem pa čisto drugačne mentalitete.

52 Reformirano češko plemstvo je menilo, da je posledica *Majestátnega pisma*, da naj bi imel po 1609. vsak prebivalec čeških dežel polno svobodo verovanja – in da je dolžan vsakdo, ki se poteza za krono sv. Václava, te (nikoli zares povsem potrjene) privilegije brezpogojno spoštovati. To je pomenilo predstavo, da je lahko katerikoli plemič, svobodnjak ali podanik v čeških deželah izpovedoval katerokoli veroizpoved. In to ne le na kraljevi zemlji, temveč tudi na posestvih nadškofa ali samostanov. Niso pa imeli vsi vseh in enakih pravic v zvezi s postavljanjem cerkva. Nekatoličani so si namreč smeli postavljali svoja svetišča zgolj na kraljevi posesti, ne pa na zemlji, ki je pripadala rimski cerkvi. In tako je nastalo ključno vprašanje: ali so posesti rimske cerkve, če je češki kralj katoličan, kraljeva zemlja. Povod za stanovsko vstajo proti Habsburžanom je bilo namreč porušenje dveh evangeličanskih cerkva v dveh mestecih na severu Češke. Leta 1617 je namreč praški nadškof Jan Lohel(ius) podrl evangeličansko cerkev v rudarskem mestu Hrob, ki je bilo posest Praške nadškofije, isto pa se je zgodilo tudi v Broumovu. Čeprav je šlo zgolj za 4,2 % zemlje v svetováclavskih deželah, so stanovi presodili, da je tako rušenje nekatoliških cerkva dovolj težak napad na njihove verske pravice iz *Majestátnega pisma*, da lahko opraviči njihov upor proti Habsburžanu, ki je sedel na prestolu sv. Václava. Pekař 1990, 141–143; prim Grdina 2020, 34, 78–80.